

Извори светости Светога Саве

Најмлађи син Стефана Немање, рашког жупана, Растко, после доласка у Св. Гору добија ново, монашко, име Сава. Промена имена је један од услова да се ступи у монашки чин. Тиме будући монах кида све везе са овим светом и посвећује сву своју личност Богу са циљем да преко духовног усавршавања достигне лично спасење, а својим примером помогне спасење својих ближњех.

Од Растка је, дакле, постао Сава.

Када данас чујемо то име, Сава, нисмо сигурни о коме је реч? А када прочитамо у историјама, у научним чланцима: Сава I архиеп. српски, Сава Немањић, и како се све не покушава да назове најмлађи син рашког жупана — још увек код многих изазива недоумицу. Али када кажемо, или прочитамо Свети Сава, нема сумње, сваки ће одмах знати, био образован или не, да се ту ради само о једној личности: о српском просветитељу и учитељу.

Откуда Св. Сави овај епитет, *Свети*, где су извори те светости и у чему је њен значај?

Човек је створед по лику Божјем и Бог му је поставио циљ коме треба да тежи. Тај циљ није у овом материјалном свету, ни у самом човеку, него изнад света и живота, у самом Богу. „Будите савршени као што је савршен Отац ваш небески”, заповеда Еванђеље Христово.

Светитељ је духовно окренут навише, нечему што је изнад њега, изнад свега створенога, Богу, који живи као највећа вредност на крајној тачки видика светитеља. Том крајњем циљу он тежи свом мишљу својом, свом душом својом, читавим својим бићем. Када се једном осети, затим угледа духовним очима та светла тачка, за светитеља нема застанка. Пред његовим духом отварају се неслућени видици. Он хита у станове Оца небескога (Јн. 14, 2). Отуда, као што је историја философије кретање људске мисли, историја вере је повест о човековом успону ка Богу, житије обоженог човека. Светост означава врхунску тачку људских тежњи; она је крајњи циљ коме стреми хришћанин. Светитељ је највиши тип човека у хришћанском схватању живота и света. „Он је најуспелији пример еванђелског живо-

га". То је човек изграђен и образован по Еванђељу у коме се појавило обличје Христово (Гал. 4, 19). Он се не влада према овом свету, него мењајући свој ум стиче ум Христов (I Кор. 2, 16) и постаје со земљи и видело свету. (Мат. 5, 13—14). Отуда је Св. Сава видело нашем народу, које „високо на гори стоји" и осветљава нам путеве историје до наших дана.

Средства за постизање светости јесу: молитва, пост, бдење, добротина, једном речју живот по Еванђељу. Кроз ова средства светитељ савладава снаге природе и нагоне тела и управља их вишим циљевима.

Да се погрешно не схвати: светитељ није неко полубожанско биће, него човек, прави, реални човек, који се појављује у одређеном времену, и одређеном народу. „Он има своју особеност и свој сопствени пут, одређен његовим пореклом, културом и народом, средином у којој се појавио и у којој је живео. Он је природни изданак одређеног народа, који је својим богоугодним животом постигао виши степен савршенства. Његова људскост, брига за људе, ближње, појачана је светаштвом и зато је светац човечан и врло активан" (197).

Светитељ се поштује као наш посредник пред Богом, пред Христом, као личност која је остварила анђелски живот још овде на земљи. Он је пример како треба да живимо овде, у овом свету; живи је пример Божје присутности, стога узвикује псалмопевац Давид: „Диван је Бог у светима својим".

Три су непресушна извора светости Св. Саве:

Први: Господ Исус Христос, кога је открио у Еванђељу;

Други: Св. Гора Атонска, где је подвргао своју личност духу Еванђеља;

Трећи: Служба Цркви и Отачаству, српском народу, који је „засадио као маслине у духовном рају" — како стоји у његовом тропару.

Са Еванђељем и еванђелским проповедником упознао се Растко на двору својих побожних родитеља. Његов биограф Теодосије то директно потврђује: „А кад ојача дете, дадоше га да се учи светим књигама... А дете беше благообразно и весело душом и у учењу напредно, да се дивљаху разуму у детињем узрасту. А младић окусив од разума божанствених књига, чешће их прочитаваше и одатле примаше почетак премудрости". (Башић — 82). То потврђује и његов брат, краљ Стеван Првовенчани, кад вели: „Уистину, младић живљаше недоступно у целомудрености, веселећи изврсним разумом оца својега и матер" (Башић — 45).

На двору Стефана Немање, будућег монаха и светитеља, негована је књига. Ту се првенствено мисли на Еванђеље и др. црквене књиге, јер Теодосије изричито вели: „свете књиге", које „младић чешће прочитаваше". То нам недвосмислино сведочи да Растко живео нераздвојно са Еванђељем у руци. Читајући га, његово младићко срце и пријемчива душа, сусрели су Богочовека из Назарета. Његове благе

речи; Његов божански лик, Његово разумевање људи и саосећање у патњама овога света; Његова појава и његов поглед пред којим су болесни оздрављали, одузети ходали, слепи прогледали и мртви оживљавали, запалили су неугасиви огањ у срцу талентованог младића, који се није никада угасио. Сусрет са Христом кроз Еванђеље, предодредио је читав пут Растка, начин живота и крајње одређење: живети са Њим, кроз Њега, за Њега! По речима св. ап. Павла: *„Не живим ја него живи Христос у мени“*. (Гл. 2, 20). Од тих првих дечачких дана, кроз цео живот овде на земљи, до живота у вечности, где се сјединио са Христом, Св. Сава је живео са Њим и Њему све потчинио.

Није занела овог владарског сина ни власт, ни политика, ни књижевност, него једино неземна лепота Божијега Сина.

О Св. Сави се много писало. Истицана је његова просветитељска делатност, његова државничка мудрост, његова црквено-организацијска способност, његово књижевно уметничко стваралаштво. Све је то, разуме се, тачно и значајно, све је то битно за познавање његове личности, али је све то другостепене важности. Оно што стоји у центру његове личности, оно из чега све друго извире, јесте нешто друго, што је свесно или несвесно често превиђано. Оно без чега се ова велика личност не може да схвати и разуме, без чега се не може објаснити ни појава ни рад Св. Саве, то је Христос. Христос је био и остао покретач његове личности. Одузмемо ли Св. Сави све оно што је Христово, не би остало ништа. Ни светитељство, ни црквеност, ни државничка мудрост, ни књижевност. Од родитељског дома па до последњих часова овоземаљског живота у Трнову, Св. Сава је пред собом видео благи поглед Спаситеља и чуо ехо његових речи: *„Ходите к мени сви ви који сте уморни и ја ћу вас одморити, јер бремене је моје лако“*.

Растко се одазвао том позиву и кренуо на исток, у Свету Гору Атонску да тамо, на извору еванђелског живота, преда себе Христу, а преко Њега да се стави у службу своме народу.

Зашто је пошао на Исток?

Рашка Стефана Немање, у то време, већ се била определила за изворно православље. Православље на двору Немањином, према томе и у Србији, било је званична вера, и све је било њему потчињено: богослужење, грађевинарство, сликарство, књижевност.

То није било случајно.

Исток, Византија, у време Св. Саве, у културном погледу, био је далеко испред Запада.

Ево само неколико доказа за наведену тврдњу: „Цариград, за путнике XII века са Запада, је земља снова, која се назире кроз неки златни сјај“. По речима Вилардуена, (француски хроничар IV крсташког рата (1152—1212), Цариград је неизмерно богати град, који је био „свима другима господар“. Људи су углађени у понашању, траже префињена уживања, а укусу за књижевност и уметност, били су свуда распрострањени“. (Ш. Дил. — II 43). Такав је тадањи Исток

за Западњаке! Али није такав Запад за византијце. За Ану Комнену (1083—1148), једну од најобразованијих жена тадање Византије, „крсташи су груби варвари и чак се извињава што груба имена уноси у историју”. Док је за њу Византија господарица васељене и све треба да јој је потчињено; дотле један савремени грк бележи ове редове за крсташе: „Пролаз франака тако нас је запрепастио, да нисмо више били свесни себе. У отменом друштву Византије крсташи Запада појавише се као доста невоспитани простаци, као досадни и непријатни наметљивци... Латини не учинише ништа да угладе своје грубости и понашаху се, по речима вође Петра Пустинјака, као лопови и разбојници”.

Цариград има свој универзитет већ у V веку. Отада па до времена Св. Саве наука, уметност, а нарочито теологија, били су на завидној висини. У XI в. тај ће универзитет имати једног Михаила Псела, најобразованију личност коју је Византија дала, онда када ће се на Западу тек почети да оснивају Универзитети. Уз све ово Исток има нешто што се на Западу ни до данас није појавило. То је Св. Гора Атонска, јединствена монашка република, коју је столећима чувала под својим окриљем Пресвета Богородица.

У изванредно повољним климатским условима, оивичена морским таласима, обрасла густим маслињацима и разним средоземним растињем, Св. Гора је постала стециште православља и центар свеколиког богословског, уметничког и богослужбеног живота Истока. Све што је исток дао на пољу богослужења, научне и мистичне теологије, црквеног песништва, сликарства и архитектуре, све је то поникло у Св. Гори. Царске лавре, велики манастири са огромним низовима грађевина, мање монашке насеобине, испоснице и ћелије, расуте су по целој Св. Гори. Било је ту места за свакога: од пастира до царских синава. Сви су ту постајали једно у Христу Исусу, јер „пред Богом нема Грка, ни Јеврејина, роба ни слободног”. Сви су деца једног Оца небеског.

Како је осетио, како је доживео Св. Гору, Растко, млади кнез из младе Србије, није тешко претпоставити. Богати ман. св. Панталејмона, суседни Иверон, Есфигмен и многи други које је походио и богато обдарио по доласку, потврдили су само оно што је Растко имао у свом срцу: са Христом и за Христа вреди живети.

Млади кнез облачи монашку ризу од грубог ланеног платна и босоног хода по оштром камену, похађа испоснике и помаже их, пости, живи по најстрожијим аскетским прописима, тако да је изазивао дивљење и страх искусних монаха. Али оно што је најважније, Св. Сава је одмах увидео значај и важност Св. Горе за православље. Сви источно-православни народи имали су своје засебне манастире, своје монахе у Св. Гори. Деловање тих манастира на културно-религијском пољу, учинило је да ти народи створе своју особену културу. Због тога одмах ступа у везу са својим оцем и покреће идеју о оснивању српског манастира у Св. Гори, који ће окупљати српске монахе и послужити им за духовне подвиге и културна достигнућа.

Убрзо се замонашио и Стефан Немања, који долази у Св. Гору своје мезимцу. Заједничким снагама, а обилатом помоћи краља Стевана Првовенчаног, подигоше манастир Хиландар и посветише га Ваведењу Пресвете Богородице. Отац и син са осталим српским монасима — уселише се у Хиландар у лето 1199. год.

Од свих наших средњевековних манастира, на пољу културе и просвете, најважнију улогу одиграо је ман. Хиландар — наш средњевековни универзитет, јер од самог подизања постаје „средиште српске духовне културе и писмености у доба Немањића и деспота српских”. Хиландар не носи само симболички назив нашег средњевековног Универзитета, него је он то стварно и био.

Сви важнији архиепископи, епископи и књижевници немањиће епохе прошли су кроз Хиландар. Његов оснивач и писац типика Хиландарског — Св. Сава-визионарски му је одредио улогу да учи и поучава братију: „Треба игуман, ако прими децу духовну, да поучава братију, па и појединце да поучава, и управља на души корисно спасење”. (6 гл. Хил. типика). Плод тог учења у ман. Хиландару већ убира Св. Сава. То нам сведочи његов биограф Теодосије. После задобијене самосталности Цркве и посвећења за архиепископа (1219), полазећи из Св. Горе, Св. Сава „изиђе из манастира, узев са собом оне које знађаше подобним да их постави за епископе”. (Башић — 185). Ти први епископи, ученици м. Хиландара, заједно са Св. Савом, поставили су основ новоосноване Српске цркве.

Наследници Св. Саве на архиепископском престолу, били су углавном Хиландарци. Ту су се припремали за свој будући позив јерарха и организатора, радника на црквеном, државном и културном пољу. Шта су они учинили на пољу цркве и средњевековне државе, у грађевинарству, сликарству, књижевности, познато је сваком образованом човеку. Дивне задужбине немањиће епохе, које нас и данас одликују пред целим светом, створене су у време управљања Саве II, Јоаникија I, Данила I, Евстатија I, Јакова, Саве III, Никодима, Данила II, који су сви били васпитани у Хиландару.

Да би нам било јасније на каквом је културном нивоу била Србија у време духовног универзитета који је Св. Сава основао у Хиландару, ево само једног поређења: Универзитети Европе, добијају своје статуте, којима се организује настава, тек у првој половини 13. века. На пример, Париски универзитет основан је 1150. г. Али тек у време Св. Саве добија реноме високе школе у правом смислу речи. Ми, истина, немамо статут Хиландарског универзитета, нити конкретније податке како се у њему учила братија, али по ономе што је он на почетку, а и касније, дао, способне епископе који носе терет организације цркве, можемо закључити да је ниво наставе био на висини.

Када овоме додамо да се у то време тек оснивају други важнији универзитети (Оксфорд — 1214, Кембриџ 1229 да не помињемо касније), онда тек избија на прво место и у пуној светлости значај м. Хиландара за просвету Србије.

Као светогорац, Св. Сава је један од својих талената уградио у темеље ман. Хиландара. Отуда ће ова света кућа, у Св. Гори, да постане непресушни извор светости не само њених оснивача — Св. Саве и Св. Симеона — него и многих других. А колико ће монаха проћи кроз њега, подвижника, аскета, испосника, о томе не могу да нас обавесте ни Летопис манастира, ни пожутеле читуле, ни чудна гробница хилан. монаха, у којој се чувају лобање умрлих чланова манастирског братства. Много их је било. А време од скоро 800 година, као и напади пљачкаша, учинили су да се многим изгуби траг на земљи, али не и у Књизи живота на небу.

За своје лично духовно усавршавање Св. Сава је постигао у Кареји, у ћелији — за коју је прописао врло строга правила. У тој испосници, у центру Св. Горе, Св. Сава је у посту и молитви, свеноћним бдењима, напуштао овај свет чак и Св. Гору, и ношен својом искреном љубављу, разговарао је са Богом.

Овај непресушни извор светости Св. Саве, Св. Гора, са м. Хиландаром и испосницом у Кареји, нису могли да угуше и овај глас благог учитеља из Галилеје: „Нема веће љубави до ако свој живот положите за друге”. Зато ће Св. Сава, када се испуни време, изићи као еванђелски сејач на њиву Србије да посеје вечно семе, речи Христове, љубав Пресвете Тројице.

Трећи извор светости Св. Саве.

Србија је била држава у настајању. Укљештена између Истока и Запада, на најосетљивијем месту Балкана, где су се укрштали интереси силних онога времена, на међи двеју кутура, грчке и латинске, на тремеђи Византије, Бугарске и Мађарске, она је вапила за водећим људима, кормиларима, који ће брод народни провести кроз све невоље и једној нацији у настајању извојевати место под политичким и културним сунцем ондашњег света.

Доласком у Србију 1208. са моштима св. Симеона, који ће положити у м. Студеници, већ ће се осетити благотворни утицај св. Саве.

Као игуман м. Студенице наставиће сређивање црквених прилика. Написаће *Типик* Студенички у чијем ће уводу дати *Биографију* свога оца, Св. Симеона. Жеља му је била да монасима стави за углед св. Симеона, великог жупана, који је оставио престо и умро као монах на рогозини, са каменом испод главе. Из те жеље Св. Саве настало је једно од најлепших дела српске књижевности које ће постати узор и основ једне бујне књижевности какву неће имати ни много већи народи тога доба.

Све своје знање, способности, своју преображену љубав, посветиће св. Сава своме народу: помагаће брату у управљању државом: два пута ће, својом дипломатском вештином отклонити опасност од Србије: једном од бугарског одметника Стреза, други пут од Мађара.

Највећа заслуга Св. Саве јесте његов рад на самосталности српске цркве и његово посвећење за архиепископа — 1219. године у Никеји.

Рад Св. Саве на организацији самосталне цркве, спада у најважније дело на њиви народној. У Еванђељу, одакле је црпео моралну снагу стоји: „Ако придобијеш једну душу спасао си себе и заслужио си Царство небеско.“. А он је придобио читав један народ. Народ ће му се за то одужити тиме што ће га још за живота сматрати светитељем. Седиште самосталне срп. цркве било је у новосаграђеном манастиру Жичи. Али седиште првог архиепископа, Св. Саве, било је у српском народу. Он је путовао по целој Србији и учио народ, просвећивао и упућивао, мирио, подизао цркве и манастире а „тамо где није стигао да подигне цркву, крст је постављао, само да се народ Богу моли“ — вели Теодосије.

Таква пастирска делатност Св. Саве, оставила је дубоки траг у народној души. Св. Сава је и после смрти колао Србијом проз песму и причу и даље настављао да учи и просвећује. А у време ропства, у време устанака, на ратним заставама сликан је лик Св. Саве, како би предводио народ у сигурну победу. Народ се окупљао на његовом гробу у м. Милешеви тражио лека болестима, али и снагу за борбу против Турака. Зато Синан-паша спаљује тело Св. Саве на Врачару 1594. Али за народ он није могао да изгори: народна машта видела је светитеља како се из пламена са ломаче подиже у небо, одакле ће опет помагати своје стадо.

Мишљење народа који га је одувек сматрао светитељем, за све оно што је учинио за њега, потврдила је Црква и уврстила га у ред највећих светитеља наше нације. Судећи по плодовима, он то и јесте, јер је у себи носио Христа Бога.

Summary

Revd. Predrag Puzovich

ST. SAVA OF SERBIA AND THE SOURCES OF HIS SAINTLINESS

The youngest son of Stephan Nemanja, Rastko, became a monk with the name of Sava (Sabbas).

The author envisages three main sources of Sava's sanctification: first, in the Lord Jesus Christ, Whom he discovered through the Gospel; second on the Mount Athos, where he found the practice of evangelic virtues, and third, in his dedication to the Holy Church and to his neighbours in his native Serbia.

Saint Sava transplanted the genuine apostolic tradition and the highest Christian culture from Byzantium to the newly formed Kingdom of Serbia. By obtaining the autocephalous rank for his local Church, St. Sava elevated the Serbian nation to the responsible adult age of its spiritual life.